

Environmentální výchova a polytechnické vzdělávání

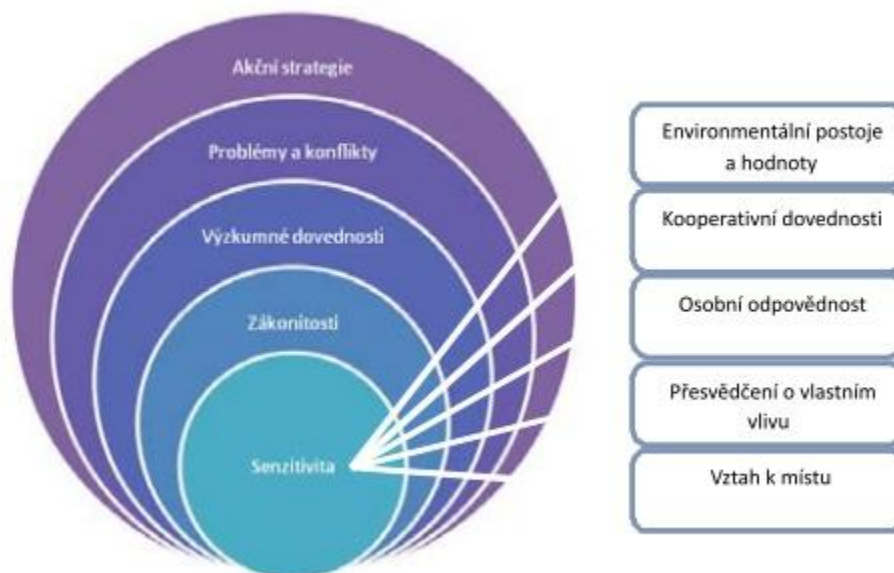
„Utrhl jsem květinu a ona zvadla, chytil jsem motýla a on zemřel.

Pochopil jsem, že přírody se mohou dotknout pouze srdcem.“

John Winston Lennon

Vztah mezi klíčovými a propojujícími tématy:

Činčera et al. (2011)

Doporučené očekávané výstupy nepřímo definují také klíčová témata, jejichž rozvoji by se měli věnovat pedagogové při práci s dětmi v mateřských školách. Stěžejní je v tomto ohledu environmentální senzitivita, kterou autoři rozumí „citlivost, vztah a empatie vůči přírodě a životnímu prostředí, včetně citlivého vztahu ke zvířatům a rostlinám.“ (Činčera et al., 2011) Senzitivita je tak důležitým předpokladem pro naplňování dalších klíčových témat.

Jelikož rozvoj environmentální senzitivity je úzce spjat s nutností pobytu přímo v přírodě, je velmi vhodné mu věnovat v mateřské škole maximální pozornost.

Vrátíme-li se k tématu environmentální gramotnosti, zjistíme, že environmentální senzitivita je pevnou součástí afektivní složky této gramotnosti, tedy dispozic.

Z dalších klíčových témat lze v prostředí mateřské školy rozvíjet v omezené míře zákonitosti a při vhodně uchopené badatelsky orientované výuce také základy výzkumných dovedností.

Vrátíme-li se na moment k problematice definování environmentální výchovy, lze na základě informací z Doporučených očekávaných výstupů říci, že cílem environmentální výchovy v mateřské škole je environmentálně senzitivní jedinec, mající přehled o základních environmentálních zákonitostech a toužící poznávat a objevovat své životní prostředí.

Tento fakt je nutné mít vždy na paměti s tím, že zásadní by pro nás měla být environmentální senzitivita coby primární cíl, na který se při svém působení zaměřit.

Cíle a indikátory EVVO v České republice

Podobný tým, který stojí za Doporučenými očekávanými výstupy, vytvořil na žádost Ministerstva životního prostředí dokument Cíle a indikátory pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu v České republice (Broukalová et al., 2011). Primárním úkolem tohoto dokumentu je stanovit obecné a rámcové cíle EVVO pro různé věkové skupiny a zároveň stanovit postupy ověřování plnění těchto cílů. Celý text je vytvořen s respektem k již existujícím kurikulárním dokumentům (RVP, DOV) a vhodným způsobem je doplňuje a navazuje na ně.

Obecným cílem EVVO je dle tohoto dokumentu: *„[...] rozvoj kompetencí potřebných pro environmentálně odpovědné jednání, t.j. jednání, které je v dané situaci a daných možnostech co nejpříznivější pro současný i budoucí stav životního prostředí.*

Environmentálně odpovědné jednání je chápáno jako odpovědné osobní, občanské a profesní jednání, týkající se zacházení s přírodou a přírodními zdroji, spotřebitelského chování a aktivního ovlivňování svého okolí s využitím demokratických procesů a právních prostředků. EVVO k takovému jednání připravuje a motivuje, samotné jednání je věcí svobodného rozhodnutí jednotlivce.“ (Broukalová et al, 2011)

Důležitá je poslední věta definice cíle EVVO, tedy fakt, že *„samotné jednání je věcí svobodného rozhodnutí jednotlivce“*. Tento aspekt býval často opomenut.

Cíle a indikátory EVVO definují pět oblastí, v rámci kterých EVVO rozvíjí kompetence pro odpovědné jednání. Jedná se o:

- Vztah k přírodě,
- Vztah k místu,
- Ekologické děje a zákonitosti,
- Environmentální problémy a konflikty a
- Připravenost jednat ve prospěch životního prostředí.

Cíle a indikátory EVVO na Doporučené očekávané výstupy plynule navazují, rozšiřují je, zpřesňují jejich závěry a měly by být při realizaci programů environmentální výchovy v tomto směru také respektovány.

V rámci realizace environmentální výchovy v mateřské škole nám tento dokument může být nápomocen především v prvních dvou oblastech, jejichž nedílnou součástí je nám dobře známá environmentální senzitivita.

Rámcový cíl Vysvětlující komentář (je nutno brát pouze jako ilustrativní a indikativní výklad).

Orientační příklady možností ověření, popř. indikátorů (co je například možné vyhodnocovat a jakým nástrojem)

Potřeba kontaktu s přírodou.

- Zájem vyhledávat kontakt s přírodou a trávit v ní volný čas.
- Množství volného času tráveného v přírodě (dotazník, rozhovor, portfolio).
- Analýza výpovědí o subjektivním prožívání vztahu k přírodě (rozhovor, volný text, obrazová reflexe).
- Schopnost přímého kontaktu s přírodním prostředím.
- Připravenost pro kontakt s přírodním prostředím, aby se člověk v přírodě zbytečně nebál, neštítel se jí a neprožíval kontakt s přírodou jako nepohodlný (zbavení pocitu strachu, odporu apod.).
- Chování jedince či skupiny v přírodě (strukturované pozorování).
- Citlivost k přírodě.
- Všímavost vůči dění v přírodě.
- Schopnost vyjádřit vlastní prožitek z přírody - slovní, dramatické, výtvarné, apod.
- Vnímavost k potřebám živé přírody.
- Reflektivní zachycení prožitku přírody - např. jak se v něm objevuje příroda, co z přírody, v jakém kontextu (rozhovor, ústní, písemná či obrazová reflexe)
- Kvalita péče o živý organismus (strukturované pozorování, rozhovory).
- Znalosti a dovednosti pro kontakt s živými tvory (rozhovor, obrázky, vyprávění).
- Reflexe různých pohledů na přírodu, postoje k ní a ujasňování si vlastních hodnot a postojů.
- Reflexe různých hodnotových a etických pohledů na přírodu.
- Vědomí různosti postojů vůči přírodě.
- Schopnost analýzy hodnotových systémů - jak se projevují v konkrétních situacích a jak ovlivňují osobní postoje.
- Vyjádření vlastních hodnot ve vztahu k přírodě.
- Ocenění významu přírody pro život člověka.
- Schopnost přiřadit k určitému postoji možné hodnotové východisko (rozhovor).
- Schopnost vyjádřit vlastní postoje a hodnoty k danému problému (analýza volného textu, rozhovor).

Vztah k místu (Broukalová et al., 2011)

Rámcový cíl Vysvětlující komentář (je nutno brát pouze jako ilustrativní a indikativní výklad)

Orientační příklady možností ověření, popř. indikátorů (co je například možné vyhodnocovat a jakým nástrojem)

Znalost místa

- jeho jedinečnosti a schopnost interpretovat jej v souvislostech.
- Schopnost popsat, čím je určité místo jedinečné, jak v něm funguje propojení společnost, příroda, jak se místo proměňovalo v závislosti na různých faktorech,

jaké jsou citlivé složky prostředí v místě, jak se místo odráží v kultuře, příbězích apod.

- Znalost významných míst v krajině, místních příběhů (portfolio obrázků, rozhovor).
- Úroveň percepce (místní) krajiny (rozhovor).
- Vědomí sounáležitosti s místem a regionem a pocit zodpovědnosti za něj.
- Schopnost popsat, proč je pro mě dané místo důležité, jaké lokality v něm mám rád, co se mi v něm líbí/nelíbí, co pro místo můžu udělat, jaké problémy místa vnímám.
- Ochota trávit v lokalitě volný čas (rozhovor).
- Vztah k místu (rozhovor, obrazová reflexe).
- Ochota zapojit se do akcí na ochranu či zkrášlování lokality

Klíčová témata environmentální výchovy v MŠ

Environmentální senzitivita

Rozvoj environmentální senzitivity, tj. citlivosti k přírodě a životnímu prostředí vůbec, je základním cílem environmentální výchovy a vzdělávání v mateřské škole. Předpokladem harmonického rozvíjení environmentální senzitivity je především dostatek kvalitního kontaktu s přírodním prostředím. Takový kontakt by měl být pozitivní („hezké chvíle v přírodě“) a zapamatovatelný. Důležitá je následná další práce s pozitivními zážitky, jejich opětovná evokace, zhodnocení a diskuze. Nutnost kontaktu dětí mateřské školy s přírodou má u nás tradici: *„Bez přímé zkušenosti a zážitků půjde pouze o pamětní zvládnutí vztahů, které nemohou být spolehlivým základem myšlení.“* (Víchová, 1977)

Jančaříková a Kapuciánová (2012) uvádějí následující doporučení pro rozvoj environmentální senzitivity (upraveno a doplněno):

- děti jsou minimálně dvě hodiny ve venkovním prostředí - na vhodně koncipované školní zahradě (viz. níže), nebo ve vhodně vybraném přírodním prostředí. Prostředí pro vycházku by mělo být dostatečně pestré, aby byl zajištěn dostatečný kontakt s jednotlivými přírodními prvky, různými typy ekosystémů, a byla tak respektována přírodní rozmanitost. V praxi často pedagogové sklouzávají k neustálému procházení „svých tras“, které po čase přestávají podporovat dětskou zvědavost a stávají se repetitivními:

- výběr přírodních prvků, organismů a biotopů musí ctít bezpečnost dětí a být dostatečně reprezentativní a pestrý;
- děti pečují za pomoci dospělé osoby o živý organismus (rostlinu či živé zvíře), vytváří si odpovědný přístup k živým organismům;
- děti si vytváří intenzivní vztah ke konkrétnímu místu nebo stromu;

- děti poznávají historii krajiny v okolí MŠ, do této aktivity je vhodné zahrnout i rodiče a prarodiče.
- děti vhodným způsobem oslavují významné události (Den Země, vítání jara, jubilea, ...). Environmentální výchova se však nesmí „scvrknout“ pouze na toto.
- uvědomují si definitivnost smrti a konečnost života;
- naslouchají příběhům o přírodě, obdivují se přírodě společně s učitelkou, zpívají písničky o přírodě;
- učí se naslouchat přírodě, rozeznávat zvuky, které příroda vytváří;
- prožívají v přírodním prostředí pěkné vztahy s vrstevníky, pomáhají kamarádům;
- ve vhodných okamžicích si připomínají pozitivní zážitky z přírody, a to pomocí portfolia, nástěnky či pamětních krabic s drobnostmi z výletů a vycházek;
- oceněny jsou všechny děti a jejich výtvary, na nástěnky se vystaví i „nedokonalé“ výtvary;
- děti si uvědomují, že pocit štěstí není jen materiální podstaty, zažívají jej v přírodě;
- realizace environmentální výchovy není nudná a nepříjemná, děti se baví;
- děti hrají vhodné a nesoutěživé hry s přírodní tematikou nebo v přírodě;
- vybavení dětí (oblečení, obuv) je zajištěno tak, aby celý pobyt v přírodě zažívaly tělesnou pohodu;
- pedagogové se snaží o snížení počtu dětí na jednoho dospělého, snaží se o individuální soustředěný přístup;
- děti jsou vedeny k samostatnosti a odpovědnosti za sebe samé;
- učí se chránit samy sebe před nepříznivými dopady znečištěného životního prostředí a uvědomují si souvislost mezi kvalitou prostředí a zdravím člověka.

Environmentální zákonitosti

Environmentální a ekologické zákonitosti představují nejsložitější známý komplex a úkolem pedagoga v mateřské škole je vybrat z něj to základní a důležité, co může být vhodným způsobem předáno dětem. V předškolním vzdělávání se zaměřujeme především na jasně čitelné závislosti organismů na jejich životním prostředí, existenci potravních řetězců a také proměny přírody v čase.

Při naplňování tohoto klíčového tématu by měla být respektována následující doporučení (upraveno dle Jančaříkové a Kapuciánové, 2012):

- informace předávané dětem musí být vždy pravdivé a přizpůsobené věku dítěte;

- je důležité ověřovat pochopení nových informací, jejich správné zasazení do kontextu. Pedagog by měl být schopen vhodně pracovat s naivními představami (prekoncepty), dokázat je analyzovat;
- dětem jsou představovány i cesty k nalezení informací;
- děti se seznamují s modelovými živočichy, rostlinami a houbami, jejich výběr respektuje názornost, dostupnost a bezpečnost;
- děti poznávají environmentální zákonitosti, závislost organismů na prostředí, koloběh látek a živin;
- děti pozorují rozkladné procesy (např. na kompostu), zjišťují, co se rozloží a nerozloží, sledují vztah času a rozkladu; samy se svými učitelkami pomáhají vytvářet kompost - služby, jednotl.třídy;
- děti si vypěstují rostlinu k jídlu, chápou vztah mezi rostlinami a potravou - zde je nutné respektovat předpisy a nařízení mateřské školy;
- děti uznávají smysluplnou existenci každého tvora, vyvarujeme se zdůrazňování „škůdců“, „plevelů“ a podobného;
- děti si s pomocí učitelek vytváří broukoviště;
- děti vnímají změny času v přírodě (střídání ročních dob, změny počasí), jsou schopny základních přírodních pozorování;
- děti se seznamují s životem jiných kultur a také s životem předků, zkoušejí historické a odlišné nástroje, styly života. Uvědomují si vztah životního prostředí a životního stylu.

Výzkumné dovednosti

Výzkumné či badatelské činnosti představují pro děti zábavné aktivity, které často výrazným způsobem zvyšují zájem o jejich životní prostředí. Rozvoj badatelských aktivit probíhá přiměřeně věku a možnostem dětí, které se učí využívat k pozorování a experimentování především své vlastní smysly. V prostředí mateřské školy lze realizovat komplexní badatelsky orientovanou výuku.

Sada doporučení pro rozvoj výzkumných dovedností (upraveno dle Jančaříkové a Kapuciánové, 2012):

- děti se učí kriticky myslet, vnímají rozdíl mezi fakty a fikcí (pohádky, reklama atd.);
- děti se učí poznávat svět všemi smysly a mají dostatek příležitostí k manipulaci s badatelskými nástroji a pomůckami (metr, lupa atd.);
- realizují jednoduché experimenty, zažívají oceňování svých objevů dospělou osobou. Je jim umožněno realizovat celý badatelský kruh (problém - hypotézy - design výzkumu - sběr dat - vyhodnocení interpretace - evaluace);
- děti vnímají přírodu v čase, snaží se vysvětlit sledované změny.

Pedagog v mateřské škole

Pedagog v mateřské škole, který se rozhodne realizovat moderní a smysluplnou environmentální výchovu, musí mít pro svou práci řadu předpokladů. Měl by být řádně aprobován a dále se vzdělávat v environmentální problematice, a to jak formou existujících akreditovaných kurzů, tak samostudiem. To může být realizováno pomocí dostupných literárních zdrojů (jejich přehled je na konci této opory), návštěvou odborných konferencí, seminářů a workshopů.

Očekává se, že učitel či učitelka v mateřské škole při přípravě programů environmentální výchovy respektuje aktuální znalosti z oboru, poskytuje dětem pravdivé a nezavádějící informace, dokáže jejich podobu přizpůsobit věku a možnostem dětí. Umí vyhledat potřebné informace, nestydí se před dětmi přiznat jejich případnou neznalost.

Pedagog respektuje individualitu žáků, při práci s nimi se zaměřuje na prožitek na úkor v tomto okamžiku nepotřebných informací. Podporuje samostatnou aktivitu žáků, jejich vzájemnou spolupráci, zapojuje je do společné práce celé třídy. Nebojí se kriticky přistupovat k informacím z vnějšího světa, a představuje tak pro žáky kvalitní a uvědomělý „filtr“, který dokáže interpretovat informace z médií, včetně reklam.

Aktivně pracuje na změně vnitřního i vnějšího prostředí mateřské školy, spolupracuje s rodiči a institucemi poskytujícími environmentální vzdělávání, ovšem nespolehá se na ně a preferuje vlastní realizaci environmentální výchovy před dodáním programu „na klíč“. Obdobně přistupuje také ke zvaní odborníků a organizaci návštěv, vždy respektuje moderní přístupy k environmentální výchově. Učitel/učitelka je dětem za každých okolností pozitivním vzorem a sám/sama se tak vnímá. Neštítí se živočichů a neprojevuje negativní postoj k rozmarům počasí. Má respekt ke svým svěřencům a přistupuje k nim dle zásad responsibility.

„Responsibilita je vnímání a respektování potřeb dítěte a přizpůsobení pedagogického působení těmto potřebám. Rodič, pedagog nebo vychovatel se vcítí do potřeb dítěte a naplňuje je.“ (Jančaříková, 2010)

Prostředí mateřské školy

Vnější i vnitřní prostředí mateřské školy by mělo poskytovat dostatek podnětů pro úspěšnou a smysluplnou realizaci environmentální výchovy. V kapitole o osobnosti pedagoga mateřské školy jsme si řekli, že on sám je hybatelem, který vnější i vnitřní prostředí mateřské školy mění tak, aby byla realizace environmentálního vzdělávání co nejúspěšnější. Prostředí MŠ musí být pestré, prosté kýčovitých a nepodnětných předmětů a samozřejmě bezpečné.

Vnitřní prostředí MŠ

- ve třídě jsou nástěnky či obrazové tabule s tematikou environmentální výchovy, jsou pravidelně a dle možností obměňovány;
- žáci mají možnost nahlédnout do sbírek přírodnin (rostlinný herbář, herbář listů, sbírka nerostů atd.);
- v mateřské škole jsou umístěny nádoby na sběr a třídění odpadu, v blízkosti školy pak kontejnery, do kterých jsou nádoby vysypávány;
- mateřská škola se vyvaruje pořízování hraček „na jedno použití“, tedy těch, které mají krátkou životnost. Preferují se přírodě blízké hračky, nikoli ty plastové.
- personál se chová v souladu s pravidly trvale udržitelného rozvoje;
- v prostorách MŠ jsou pěstovány vhodné rostliny a to i ty, které si děti přinesly z výletů a vycházek. Pěstované rostliny by měly být dostatečně zajímavé a pestré (sukulenty, masožravky, rostliny s výraznými květy a plody apod.), nesmí se jednat o rostliny jedovaté;
- v případě, že to třída a škola umožňuje, chováme ve škole „mazlíčka“, o kterého děti pečují společně s pedagogem;
- třídy jsou vybaveny nástroji podporujícími badatelské aktivity žáků, tyto nástroje jsou dětem k dispozici (lupy, váhy, metry, plastové odměrky);
- při výtvarných činnostech upřednostňujeme práci s přírodninami, či zužitkováváme odpadní materiál (plasty, plíšky, kartonové krabice..).

Vnější prostředí MŠ - školní zahrada

- zahrada musí poskytovat velké množství různých prostředí, herních prvků a zákoutí. Nesmí se omezovat na anglický trávník a vybetonované cestičky, taková zahrada vede k deprivaci dětí;
- s členitostí zahrady souvisí také přítomnost „tajemných“ míst, lákajících k průzkumu. Samozřejmě se jedná o místa bezpečná a prověřená;
- stromy na zahradě slouží pro lezení, k dispozici jsou klády pro trénink rovnováhy;
- v ideálním případě je terén svažité a děti mohou této skutečnosti využívat při svých hrách;
- pro badatelské aktivity jsou na zahradě přítomny základní ukazatele projevů počasí - větrná korouhev, zvonkohra, teploměr;
- jsou zde různě velké nádrže na vodu, přístupné vodním živočichům a rostlinám;
- kromě vody se mohou děti za dodržení bezpečnostních pravidel seznámit i s ohněm - na zahradě je ohniště, využívané při společných akcích;

- terén zahrady vyzývá k „přestavbě“, děti mohou kopat v hlíně, jsou v kontaktu s různými typy půd. Zahrada nabízí písčoviště, blátoviště, kameniště atd.;
- zahrada je otevřená volně žijícím živočichům a rostlinám, její součástí je vhodně umístěné krmítko pro ptáky;
- součástí zahrady je kompost, výslednou zeminu děti pomáhají nosit k rostlinám;
- součástí zahrady je broukoviště
- pro podporu bádání se snažíme dosáhnout vysoké diverzity organismů na zahradě, různě vypadající rostliny s rozličnými rozmnožovacími a životními strategiemi, podobně též živočichové. Při skladbě rostlin se vyvarujeme jedovatým druhům (rulík atd.), kopřivy samozřejmě nevadí; pokud to předpisy a možnosti dovolí, děti mohou ochutnávat jedlé plody, pomáhají je sbírat a zpracovat;
- děti se intenzivně podílí na udržování záhonků květin, bylinek a zeleniny. Děti suší bylinky;
- dobře navržená zahrada by měla poskytovat příležitosti pro aktivitu dětí v nepříznivém počasí; zahrada by měla být využívána i k jiným aktivitám než environmentálním. Můžeme na ní odpočívat, poslouchat pohádky, které čte pedagog, hrát divadlo apod.;
- materiály, které tvoří vybavení zahrady, by měly být obnovitelné (dřevo). V případě herních prvků je dobré nechat prostor fantazii a spokojit se s jistou nedokonalostí:
„Obyčejný domeček může být perníkovou chaloupkou, domečkem v pohádce Domku, domečku, hradem nebo i jeskyní. Dokonalá miniaturní perníková chaloupka na zahradě dětskou fantazii vlastně omezuje. (Jančaříková, 2010).

Environmentální rozměr polytechnického vzdělávání v MŠ

- v rámci respektování zásad trvale udržitelného rozvoje je vhodné pracovat při technickém vzdělávání v mateřské škole v maximální možné míře s obnovitelnými zdroji. Jako ideální materiál se nabízí dřevo;
- při práci s recyklovatelnými materiály - papír, sklo, plasty - je nezbytně nutné odpadní materiál odpovídajícím způsobem likvidovat v nádobách k tomu určených, a vštěpovat tak dětem správné zásady nakládání s odpady;
- při pořizování nástrojů a pomůcek pro realizaci technického vzdělávání by neměla být jediným ukazatelem cena. Nástroje a pomůcky, které vydrží delší dobu, snižují dopad školy na životní prostředí;
- jako ideální se jeví využití odpadních materiálů. Podpora opětovného využití by měla být co nejvyšší. Ovšem ne vždy za cenu snižování kvality technické výuky.

Například plasty, ze kterých jsou vyrobeny klasické PET lahve, se nehodí ke všem zamýšleným činnostem. Je vhodné volit správné kompromisy. Tam, kde to jde, je ideálním řešením samozřejmě vždy sáhnout po odpadních a nevyužitých materiálech a dát jim přednost před nákupem nových;

- je vhodné, pokud jsou výrobky dětí funkční a i oni ctí zásady environmentální výchovy. V rámci technické výchovy je tak možné vytvářet například krmítka pro ptáky, jednoduché korouhvičky pro sledování síly větru, atd.;
- pro upevňování zážitků z pobytu v přírodě je možné pracovat s nalezenými přírodninami a vytvářet z nich například ozdoby či „šperky“. V rámci technické výchovy pak zároveň rozvíjíme také environmentální senzitivitu dětí.

Literatura

JANČAŘÍKOVÁ, K. (2010). *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Raabe, Praha. ISBN 978-80-86307-95-4.

JANČAŘÍKOVÁ, K. & KAPUCIÁNOVÁ, M. (2012). Environmentální výchova v předškolním vzdělávání - hledání optimální podoby. *Envigogika*, 7(1). Dostupné na: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/71> [cit. 1. 8. 2014].

VÍCHOVÁ, A. (1977). *Seznamování dětí předškolního věku s přírodou*. Krajský pedagogický ústav, Ústí nad Labem.

Technické a polytechnické vzdělávání v MŠ

Práce montážní a demontážní

Zde se používá různorodý materiál od jednoduchých drobných kostek, špalíčků, krabic až po složitější stavebnice dřevěné, kovové nebo v neposlední řadě převážně plastové. Tyto činnosti rozvíjí především technickou představivost dítěte, ale také poskytují dítěti příležitosti pro uplatnění vlastní fantazie.

Stavby z lega - pedagogové proškolení polytechnickým vzděláváním.

Práce s modelovacími a licími hmotami

Techniky práce s hlínou - pro předškolní děti jsou vhodné hlíny s velkou plasticitou a minimem ostřiva, tedy červená a světlá keramická hmota, jejíž výhodou je i barevná odlišnost od výpalu.

Vymačkování z hrudky - touto metodou můžeme vyrábět s dětmi nádoby z hroudy hlíny, s dětmi začínáme modelováním mističky, která je výchozím tvarem pro výrobu složitějších váziček nebo poslouží jako tělo zvířátek.

Válečková technika - základním předpokladem této techniky je dostatečná plastická a vlhká hlína, ze které děti válí válečky požadované tloušťky, při práci s dětmi je to asi 1 cm silný váleček.

Plátovací technika - k této technice se hodí dostatečně měkká hlína, která se však nesmí lepit, pláty se válí na lepidlo podložce, nejdříve by měla být hlína roztlačena co nejvíce do šířky, poté válena válečkem nejlépe z polohy ve stoje, kdy váha těla může být přenesena na váleček, z připraveného plátu je možno vyřezávat nebo vykrajovat dle připravených šablon či vykrajovány.

Vymačkování forem - jako formu pro vymačkování lze použít různé talíře, misky, aj., aby se hlína nelepila na tkaninu, je třeba ji od sebe oddělit tkaninou, která navíc může zdobit povrch svou strukturou.

Výrobky z hlíny je také možno různými způsoby dekorovat :

RAZÍTKOVÁNÍ - jako razítka poslouží jakékoliv předměty se zajímavým povrchem - kostky, uzávěry od fix, klacíky, mušle

OBTISKÁVÁNÍ - především přírodnin (juta, kůra stromů, listy, rostliny, látky, krajky) na plát hlíny

VYŠKRABÁVÁNÍ - dekor výrobku mohou děti vytvořit též různými ostrými předměty - jehlicí, vidličkou, příborovým nožem, špejlí apod.

NALEPOVÁNÍ - děti si z tenčího plátu hlíny vyříznou různé tvary dle vlastní fantazie, naškrábou je z rubové strany a přilepí „šlikrem“ (keramická hmota a voda) na dekorovanou nádobu, menší děti mohou použít vykrajovávána.

GLAZURA - pro práci s dětmi je třeba použít pouze bezolovnaté glazury, nanáší se namáčením a poléváním, štětcem tzv. tupováním, nebo stříkáním fixírkou.

K dalším modelovacím hmotám, které lze při práci s dětmi patřit plastelína, modelit, modurit, Jovi, terakota, vizovické těsto, slané těsto, perníkové těsto. Zajímavé je modelování z pilinové a papírové hmoty. Při práci s modelovací hmotou zařazujeme převážně tyto pracovní činnosti: hnětení, válení, stlačování, přidávání, ubírání, rytí,

vytlačování tvořítka, nastřihování.

Licí hmoty - parafin, vosk, sádra

Práce s přírodním a technickým materiálem

PŘÍRODNÍ MATERIÁL - nabízí nám jej příroda, pro praktické činnosti se používají bez předchozího průmyslového zpracování, a proto jej můžeme získat sběrem, pěstováním, nebo jako přírodní materiál využijeme rostliny, nebo jejich části, prvotně určené k jiným účelům. Původ přírodního materiálu může být rostlinný, živočišný, nebo to mohou být nerostné materiály :

- Rostlinný původ - listy, šišky, semena a plody nebo jejich části, hálky, vytvářené některými druhy hmyzu na listech dřevin, lýko kukuřičné šustí, slupky jablek a jiných plodů, pecky, klacíky.
- Živočišný původ - např. ulity a lastury měkkýšů, peří ptáků.
- Nerostný původ - pro využití v praktických činnostech patří úlomky hornin, oblázky aj.

TECHNICKÝ MATERIÁL - je opakem materiálu přírodního, zahrnuje vše , co bylo vytvořeno lidmi

- Kovy - ocel, měď, hliník, kovové folie, kousky tenkého plechu, korunkové uzávěry
- Plastické hmoty- kousky folií, bužírky, molitan pěnový polystyren, plastové lahve, kelímky uzávěry
- Textilie - odstřižky látek, koženky, plsti

K technickému materiálu dále patří korkové zátky, kousky hobry, sádrokarton, kousky překližek, lepenky, korálky, krabičky, dýhy apod. Z konkrétních pracovních činností s přírodním a technickým materiálem lze uvést stříhání, ohýbání, spojování, navlékání , propichování , lisování , řezání , vrtání , pilování , hoblování , krájení aj.

Práce se dřevem

Pro práci se dřevem je třeba vytvořit vhodné podmínky, zejména v prostoru. Dřevo, s nímž lze v MŠ pracovat, má podobu špalíčků, letecko-modelářských nosníků, špejlí, větviček, špachtlí apod. Cílem je seznámit děti předškolního věku se základními nástroji, potřebnými pro práci se dřevem a naučit je s nimi prakticky zacházet. Při práci se dřevem se děti seznamují také s vlastnostmi měkkého a tvrdého dřeva, poznávají, že se dají dřevěné předměty opracovávat, tyčky lámat, destičky nebo prkénka stloukat hřebíky, slepovat.

Batikování

Spočívá v barvení textilií, patří mezi nejstarší výzdobnou techniku. K základním potřebám patří dobře vypraná tkanina , (hedvábí, plátno, bavlna), nůžky , barva (Duha , Ovo, Iberia), sůl a ocet na ustálení barvy. Tyto potřeby jsou společné pro všechny techniky batikování- šitá batika, vyvazovaná skládaná, namáčená, voskovaná , sypaná batika.

Splétání

Jedná se o techniku vytváření copů, které se splétají z minimálně ze tří vláken nebo pletýnek. Jednotlivé způsoby této techniky se odlišují především počtem vláken a určitými

vzory. Využitím bavlnky nebo vlny lze vytvořit s dětmi také ozdobné oděvní prvky, například točené šňůrky, bambule, či štrápce.

Práce s papírem

Mačkání, trhání, stříhání, lepení, skládání, origami, práce s kartony a stavebnicí MAKEDO

Práce s textilem

Z druhů ručních stehů využíváme v práci s dětmi především přední a zadní steh. K vyšívání volíme různé druhy tkanin, předškolním dětem by měla vyhovovat tkanina s volnou vazbou, neboť má pravidelnou strukturu (např. panama, kanava). Křížkový steh je nenáročný a zvládnou jej i děti předškolního věku, dají se z něj vytvářet vzhledově hezké a efektivní vzory.

K evaluaci environmentální výchovy v MŠ

Evaluace programů environmentální výchovy má v současné době v České republice kvalitní zázemí, vycházející z komplexní práce Jana Činčery. Pro pedagoga v mateřské škole je zásadní volně dostupná *Metodika pro hodnocení environmentální výchovy pro předškolní a mladší školní věk* (Činčera, 2013). Ta vychází z cílů nadefinovaných v dokumentu *Cíle a indikátory EVVO v České republice* (Broukalová et al, 2011) a pomáhá zajišťovat jednotný přístup pedagogů a dalších zainteresovaných osob k problematice. Hlubší pohled do teorie pak představuje *Metodika evaluace programů environmentální výchovy* (Činčera, 2010).

Problémem předškolního vzdělávání jsou samozřejmě možnosti získávání relevantní zpětné vazby. Možnosti získávání informací přímo od dětí jsou limitovány jejich věkem, jako ideální způsoby sběru dat se proto nabízí zúčastněné pozorování, které je učitelkami a učiteli pravděpodobně využíváno nejvíce, dále rozhovory a různé varianty dotazníků či didaktických testů založených na obrázkových položkách. Reliabilita a validita posledně jmenovaných nástrojů bývá zpravidla nižší než u jejich textových alternativ, určených starším respondentům, ale jejich využitelnost je v mezích akceptovatelnosti. Funkční mohou být evaluační postupy založené na analýze dětské kresby (Činčera & Komárková, 2007).

Kromě plnění konkrétních cílů environmentálního programu je vhodné také zjišťovat, jak jsou s jeho realizací spokojené děti samé. V mateřské škole se většinou omezujeme na přiřazování „smajlíků“ k jednotlivým činnostem a aktivitám, případně na rozhovor, ve kterém děti přímo zdůrazní, co se jim líbilo a co je bavilo. Tyto informace jsou pro pedagoga důležité při vlastní reflexi a umožňují mu zvyšovat motivaci zařazováním oblíbených aktivit.

Příklad jednoho z nástrojů:

CATES-PV

Jedná se o srozumitelný obrázkový nástroj, který byl vytvořen primárně k měření environmentálních postojů dětí předškolního věku. Skládá se ze série položek, které jsou dětem postupně předkládány ve formě dvojic obrázků. Na obrázku jsou vždy dvě analogické situace, z nichž jedna reprezentuje proenvironmentální chování, jedna jeho opak. U každého obrázku jsou dva odlišně velké zaškrtačovací boxy, sloužící k výběru míry souhlasu a ztotožnění se s vyobrazenou činností. Všech 15 tvrzení představujeme na následující straně. Nutno dodat, že vyobrazení si pedagogové většinou vytváří svá, a to tak, aby byla srozumitelná pro cílovou skupinu. Předložené vyobrazení je vždy doprovázeno komentářem, tj. přečtením celého tvrzení.

CATES-PV soubor tvrzení (Činčera, 2013)

1. Některé dívky nechávají téct vodu při čištění zubů, zatímco jiné dívky při čištění zubů vody vypínají.
2. Některé dívky používají na kreslení či psaní obě strany papíru, zatímco jiné kreslí či píšou pouze z jedné strany.
3. Některé dívky si myslí, že bychom měli recyklovat věci, zatímco jiné dívky si myslí, že bychom měli věci, když už je nepotřebujeme, vyhodit.
4. Některé dívky se rády dívají na rostliny a brouky, když jsou venku, ale nikdy si je neberou domů. Zato jiné dívky si rády rostliny a brouky, které najdou venku, berou domů.
5. Některé dívky rády krmí ptáky, zatímco jiné nerady krmí ptáky.
6. Některé dívky si myslí, že lidé i zvířata jsou důležití, zatímco jiné dívky si myslí, že zvířata nejsou důležitá.
7. Některé dívky nerady táboří nebo si hrají venku, zatímco jiné dívky rády táboří a hrají si venku.
8. Některé dívky dávají svoje hračky jiným dívkám nebo je dávají k novému využití, když už si s nimi nehrají. Zato jiné dívky svoje hračky vyhazují, když už si s nimi nehrají.
9. Některé dívky nerady sbírají a vyhazují smradlavé odpadky, zatímco jiné dívky odpadky sbírají a vyhazují.
10. Některé dívky třídí lahve a plechovky, aby je mohly recyklovat, zatímco jiné dívky netřídí ani láhve, ani plechovky.
11. Některé dívky žijí rády tam, kde je hodně lidí, zatímco jiné dívky rády žijí tam, kde je hodně rostlin a zvířat.
12. Některé dívky nikdy nesáhnou na zvíře, které najdou venku, zatímco jiné dívky rády sahají na divoká zvířata.
13. Některé dívky rády jezdí autem s jinými dívkami, i když je silný provoz, zatímco jiné dívky nerady jezdí v silném provozu autem.
14. Některé dívky si myslí, že divoká zvířata potřebují ochranu, zatímco jiné dívky si myslí, že bychom měli mít možnost lovit a zabíjet všechna divoká zvířata.
15. Některé dívky nechávají v místnosti po odchodu svítit světla, zatímco jiné dívky při odchodu zhasínají světla.

Literatura

- ČINČERA, J. & KOMÁRKOVÁ, M. (2007). Využití kresby jako prostředku evaluace programu na rozvíjení environmentální senzitivity mladších dětí. *Envigogika*, 5(2). Dostupné na: <http://envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/53/57> [cit. 12. 8. 2014]
- ČINČERA, J. (2010). Metodika evaluace programů environmentální výchovy. *Envigogika*, 5(3). Dostupné na: <http://envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/-article/view/149/279> [cit. 19. 8. 2014].
- ČINČERA, J. (2013). Metodika pro hodnocení environmentální výchovy pro předškolní a mladší školní věk. *Envigogika*, 8(5). Dostupné na: <http://envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/413> [cit. 14. 8. 2014].
- MUSSER, L. M., & DIAMOND, K. E. (1999). The Children's Attitudes Toward the Environment Scale for Preschool Children. *The Journal of Environmental Education*, 30(2), 23-30.

ÖZTÜRK, D. H. (2010). *Preschool children's attitudes towards selected environmental issues*. Diplomová práce, Middle East Technical University.

Náměty pro činnosti

CORNELL, J. (2012). *Objevujeme přírodu - Učení hrou a prožitkem*. Portál, Praha. ISBN 978-80-262-0145-8.

JANČAŘÍKOVÁ, K. (2010). *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Raabe, Praha. ISBN 978-80-86307-95-4.

JANČAŘÍKOVÁ, K. & KAPUCIÁNOVÁ, M. (2013). *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Raabe, Praha. ISBN 978-80-7496-071-0.

LÉBLOVÁ, E. (2012). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Portál, Praha. ISBN 978-80-262-0094-9.

Environmentální výchova - Praktické náměty pro výuku na 1. stupni ZŠ. Raabe, Praha, 2011. ISBN 978-80-86307-76-3.

Raadce předškolního vzdělávání. Raabe, Praha.

ŠIRCOVÁ, I. (2007). *S dětmi v přírodě - Zážitková výchova po celý rok*. Portál, Praha. ISBN 978-80-7367-201-0.

Klíčové kompetence RVP podporujících EVVO

Kompetence k učení - rozvíjet vzdělávací dovednosti a chuť dítěte poznávat stále nové věci, podílet se na ochraně životního prostředí ve všech jeho formách

Kompetence k řešení problémů Soustředěně pozoruje, zkoumá, objevuje, všímá si souvislostí, experimentuje a užívá přitom jednoduchých pojmů, znaků a symbolů. Získanou zkušenost uplatňuje v praktických situacích a v dalším učení.

Má elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky, který dítě obklopuje, o jeho rozmanitostech a proměnách, orientuje se v řádu a dění v prostředí, ve kterém žije.

Klade otázky a hledá na ně odpovědi, aktivně si všímá, co se kolem něho děje, chce porozumět věcem, jevům a dějům, které kolem sebe vidí, poznává, že se může mnohému naučit, raduje se z toho, co samo dokázalo a zvládlo.

Učí se nejen spontánně, ale i vědomě, vyvine úsilí, soustředí se na činnost a záměrně si zapamatuje, při zadané práci dokončí, co započalo, dovede postupovat podle instrukcí a pokynů, je schopno dobrat se k výsledkům.

Odhaduje své síly, učí se hodnotit svoje osobní pokroky i oceňovat výkony druhých. Pokud se mu dostává uznání a ocenění, učí se s chutí.

Podporujeme sebevědomí dítěte a vedeme jej k vědomí, že cesta člověka není jednoduchá a přináší mnoho úskalí, o to je však radostnější.

Kompetence komunikativní

Kompetence sociální a personální Ovládá řeč, hovoří ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřuje své myšlenky, sdělení, otázky i odpovědi, rozumí slyšenému, slovně reaguje a vede smysluplný dialog.

Dokáže se vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady různými prostředky (řečovými, výtvarnými, hudebními, dramatickými apod.).

Domlouvá se gesty i slovy, rozlišuje některé symboly, rozumí jejich významu i funkci. V běžných situacích komunikuje bez zábran a ostychu s dětmi i s dospělými. Chápe, že být komunikativní, vstřícné, iniciativní a aktivní je výhodou.

Průběžně rozšiřuje svou slovní zásobu a aktivně ji používá k dokonalejší komunikaci s okolím.

Dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává (knížky, encyklopedie, počítač, audiovizuální techniku, telefon, apod.).

Podporujeme utváření vztahů dítěte, rozvoj jeho osobnosti, komunikace,

duševní pohody, ale i schopnosti podílet se na společenské pohodě ve svém sociálním prostředí.

Kompetence činnostní a občanské

Dokáže rozpoznat a využívat vlastní silné stránky, poznávat svoje slabé stránky. Odhaduje rizika svých nápadů, jde za svým záměrem, ale také dokáže měnit cesty a přizpůsobovat se daným okolnostem.

Chápe, že se může o tom, co udělá rozhodovat svobodně, ale že za svá rozhodnutí také odpovídá.

Má smysl pro povinnost ve hře, práci i učení, k úkolům a povinnostem přistupuje odpovědně, váží si práce i úsilí druhých.

Zajímá se o druhé i o to, co se kolem děje, je otevřené aktuálnímu dění.

Chápe, že zájem o to, co se kolem děje, činnost, pracovitost a podnikavost jsou přínosem a že naopak lhostejnost, nevšímavost, pohodlnost a nízká aktivita mají svoje nepříznivé důsledky.

Má základní dětskou představu o tom, co je v souladu se základními lidskými hodnotami a normami, i co je s nimi v rozporu a snaží se podle toho chovat.

Spoluvytváří pravidla společného soužití mezi vrstevníky, rozumí jejich smyslu a chápe potřebu je zachovávat.

Ví, že není jedno, v jakém prostředí žije, uvědomuje si, že se svým chováním na něm podílí a že je může ovlivnit.

Dbá na osobní zdraví a bezpečí svoje i druhých, chová se odpovědně s ohledem na zdravé a bezpečné okolní prostředí (přírodní i společenské).

Rozvíjíme vědomí dítěte, že je součástí širšího společenství, ať už přírodního nebo lidského, v rámci toho se podílí na tvorbě a dodržování pravidel a formuje si

osobní odpovědnost - vedeme dítě ke zdravým životním návykům a postojům, uvádíme

jej do světa materiálních a duchovních hodnot

Osobnost dítěte

Zdravý jedinec

Duševní pohoda

Zdravé prostředí

Osobní odpovědnost

Komunikace, spolupráce

Hlavní cíl podporující environmentální a ekologickou výchovu

Cíl : Založit u dětí elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, vlivu člověka na životní prostředí a vytváření základů pro odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí.

Utváření environmentálního citění v dětech by se mělo objevovat při každodenní práci s dětmi. Není smyslem dítěti jen říkat, co je špatné či dobré nebo vhodné či nevhodné. Je důležité jej naučit takovému chování v běžném životě, aby si uvědomovalo, že je součástí této planety a že svým nezodpovědným jednáním může přírodu a svět kolem něj ničit a poškozovat a v souvislosti s tímto si ničit a poškozovat i své vlastní zdraví, protože na čistém vzduchu, čisté vodě, nezamořené půdě jsme závislí. Snažíme se, aby dítě výchovným působením na něj umělo vnímat a oceňovat zázraky přírody, uznávalo, že ne všechno se dá koupit za peníze, že je dobré citlivě vnímat potřeby i jiných než jen vlastní, nemyslelo jen na svůj prospěch a pohodlí a právě výchovou k odpovědnému jednání a chování si uvědomilo, že každý v této společnosti si nese svůj díl odpovědnosti. Úsilím učitelek v naší MŠ tak je, aby se dítě naučilo utvářet si své vlastní postoje a názory na určité věci, aby byla vyváženost a soulad mezi vědomostmi a prožitky vedoucí k lásce ke všemu živému.

V jednotlivých vzdělávacích oblastech se zaměříme na propojení následujících kompetencí: vnímání a rozlišování pomocí všech smyslů, zvládnutí jednoduchých pracovních úkonů a obsluhy (úklidové práce na zahradě), zacházení s drobnými nástroji, nářadím, pracovními pomůckami, děti povedeme ke všímání si věcí kolem sebe a k jejich pojmenování, tím si budou rozvíjet slovní zásobu a komunikační dovednosti, dále se děti budou učit postupovat podle pokynů a instrukcí, budeme v dětech vzbuzovat zájem a přirozenou zvědavost, učit děti řešit problémy a situace, hledat nová řešení, pokud začnou nějakou činnost, aby ji dotáhly do konce, budeme se snažit v dětech probouzet zájem o vnímání přírodních krás, aby byly citlivé ve vztahu k živým bytostem, k přírodě i k věcem, zaměříme se na osobnost dítěte, vzájemnou spolupráci, společné řešení problémů a nacházení cest a východisek, vzájemné respektování, mít možnost spolurozhodovat, ale zároveň mít svou osobní odpovědnost za své chování, vnímat pestrost a různorodost světa, jeho proměnlivost, rozlišovat, co životnímu prostředí a člověku prospívá a co ne.

Dlouhodobé záměry EVVO

1. Výchovně-vzdělávací

- a) Položení základů elementárního povědomí o okolním světě a jeho dění
- b) Seznamování s místem, kde děti žijí či navštěvují MŠ - vycházky v Hradci nad Moravicí, v Kajlovci, Bohučovicích a Jakubčovicích a blízkém okolí, vycházky do přírody za poznáváním různých biotopů, exkurze a návštěvy významných míst v obci, ZOO, muzea v Opavě, Arboreta v Opavě atd.
- c) Spoluvytváření zdravého a krásného životního prostředí - úklidové práce, dodržování pravidel soužití a chování v přírodě, osobní zodpovědnost za své chování, společná řešení problémů - projektová činnost v rámci MŠ
- d) Rozvíjení estetického vnímání přírody a citlivého vztahu k ní - využití tématu přírody ve tvořivé práci, práce s přírodním materiálem, zajistit dětem bohatou nabídku

2. Používané metody a formy práce

- a) Zařazovat téma přírody a její ochrany do všech vzdělávacích oblastí - každodenní plánování aktivit v TVP
- b) Ve vzdělávání dětí praktikovat učení prožitkem, smyslovým vnímáním, zařazovat projektovou výuku - smyslové hry všeho druhu, pokusy, ověřování, pocitové hry, pohybové hry, školní projekty, exkurze, tématické dny, rodinné prožitkové aktivity aj. c) Vzdělávání dětí přenést do terénu - využití přírodní zahrady, přírodní učebny - altán, lesa, louky aj.

3. DVPP

- a) Zapojení všech zúčastněných do zvýšení povědomí o environmentální výchově - účast na seminářích, studium odborné literatury aj.
- b) Společné diskuse při poradách, příklady dobré praxe, výměna zkušeností

4. Zlepšení vybavení a provozu školy

- a) Stále zlepšovat naši přírodní zahradu dobrou péčí o ni, pořizováním nových prvků, např. xylofonu, založení kompostéru, nové infotabulky k prvkům, pocitový chodník, bahniště
- b) Doplnovat vybavení pro práci v přírodní zahradě - podložky na psaní, stojany na kresbu a malbu v přírodě, žízalárium, broukoviště

- c) Informovanost o EVVO plánech a aktivitách na poradách, pro rodičovskou veřejnost využít web a nástěnku ve vestibulu, významné přírodní svátky či ekologické aktivity prezentovat na tematických panelech
- d) Udržet dlouhodobě dobrý stav s tříděním odpadu - zlepšit info kolem třídění hliníku
- e) Chovat se ekologicky šetrně - můžeme používat recyklovaný papír, omezit barevný tisk, hlídat používání energií (zavedení ekohlídky u předškoláků), pokusit se zajistit nádoby ke svodům okapů.

Aktivity naplňující stanovený cíl v oblasti EVVO

Třídní pravidla

- pravidla soužití dětí ve třídě

Třídní rituály

- ranní přivítání v komunitním kruhu
- vítání a loučení podáním ruky
- společná oslava narozenin dětí

Třídní tradice

- společné posezení s maminkami ke Dni matek a ke Dni rodiny - Srdíčkové odpoledne

Eko koutky v MŠ

- péče o zvíře v MŠ, vytvoření správných podmínek k životu
- péče o ptáčky v zimě - sypání do krmítek na zahradě MŠ

Zvířecí adopce

- finanční podpora zvířátka v ZOO Ostrava - použijeme výtěžek ze sběru kaštanů v MŠ

Přírodní zahrada

- péče jednotlivých tříd o zahradu MŠ - zalévání, pletí
- sběr bylin a jejich sušení
- výsadba ovocných keřů a stromů (rybíz, angrešt, jablň)
- sběr plodů a jejich zamražení, sušení či kompotování

SPOLUPRÁCE SE ŠKOLOU

- průběžná spolupráce s paní Machurovou a dětmi ze školní družiny
- Církevní škola - polytechnické a technické vzdělávání

EKOLOGIZACE PROVOZU ŠKOLY

- třídění odpadu - hliník, plasty, papír, bio, ostatní
- úspory energie a vody - trvalé vedení dětí

ZAPOJENÍ DO SÍTĚ MRKVIČKA

Roční plán aktivit podporujících enviromentální a ekologickou výchovu v MŠ

ŠKOLNÍ AKTIVITY 2016-2017

- Uklid' me přírodu září, říjen - školka uklízí své okolí a zahradu, sběr papíru s rodiči - výtěžek bude použit na pomoc dětem s rakovinou.
- Sběr kaštanů - podle množství bude výtěžek odevzdán myslivcům do lesa na krmení zvěře, či finanční dar na podporu vybraného zvířete v ZOO Ostrava
- Uspávání lesa a lesních skřítků - podzim
- Měsíc tradic - Co nám dala zahrádka, Adventní zpívání u stromu v MŠ Hradec nad Moravicí
- Světový den vody - Vynášení Moreny - Kajlovec - 21.3.
- Světový den zdraví
- Den Země
- Den mléka - čtvrté pondělí v květnu - Šj - bílý den
- Den zdravé výživy - děti pomohou vytvářet pomazánky s paními kuchařkami
- Světový den životního prostředí
- Světový den moří a oceánů
- Světový den stromů

- Celoroční rodinná soutěž „Chráníme přírodu“ - sběr hliníku
- Dny tradic -Podzimní slavnosti, Martinské slavnosti, Vánoční dílny a besídky, Jarní slavnosti, oslava 40 let výročí MŠ Hradec nad Moravicí
- Den rodiny a Den matek, květen - „SRDÍČKOVÉ ODPOLEDNE“
- Den otců - „SPORTUJEME S TÁTOU“ - 16.6.
- Postavíme broukovitě - v průběhu roku

Ostatní akce budeme zařazovat dle aktuálních nabídek a příležitostí.

Zpracovala dne	10.8.2016
Účinnost od	1.9.2016
Projednán na pedagogické radě dne	30.8.2016

Bc.Gabriela Lacková, ředitelka školy

Mateřská škola Hradec nad Moravicí, okres Opava, příspěvková organizace, Smetanova 520,
747 41 Hradec nad Moravicí